

elkeseredettség, féltés, aggodalom az egyik, míg szomorúság, hit, remény, és szeretet a másik oldalon.

SZALAY ERZSÉBET

INTERJÚ DR. MERZA JÓZSEFFEL

A magyar abolicionista mozgalom egyik alapító tagja a halálbüntetésben megnyilvánuló erőszak igazságtalanságából kiindulva a komolyan vett keresztény életelvek mindenfajta erőszakkal szemben álló természetéről beszél.

A hagyományos „harcos” baloldal a pacifizmustól, az erőszakelv elutasításától, mint túlságosan absztrakt humanizmustól határolta el magát. Képviselőit naiv-erőtlen álmodozóknak minősítette, sőt el is ítélte az osztályharc szempontjából ártalmas, „kapituláns” törekvéseikért. Az osztályharc erőszakos formái által létrehozott terrorhatalmak negatív történelmi mérlege azonban ma ezen álláspont felülvizsgálatára készített, s annak végiggondolására: hogyan lehet a keresztény, polgári és egyéb humanizmusmodellek igazságait úgy felhasználni, hogy azok hatékonyak lehessenek a baloldal alapvető céljainak megfelelően a társadalmi igazságtalanságot konzerváló hatalmi erőszak ellenében is. Az erőszakellenesség egy erőszakra épült korszak után erős gondolat, különösen az értelmiség körében, amely az ehhez felhasználható szemléleti alapokat a legkülönbözőbb forrásokból meríti. A baloldal új arculatának kialakításához érdemes közelebbről is szemügyre venni az erőszakmentesség, a humanizmus különböző logikáit: a komolyan vett keresztény szellem, az új élményként felfedezett keleti filozófiák, az ökológiai mozgalmak, az abolicionisták és mások gondolkodásmódját, érvrendszerét.

Az egyéni változatok nyilván az adott egyén szellemi élet-útjából is következnek: nem ritkán harcos álláspontokról jut el valaki a krisztusi megbékélés-tanokig, mást éppen az egyházak álszentsége vagy lelki erőszaka keltette csalódás irányít egzotikus vallások vagy valamely egyszemélyes humanizmus-eszmény „felfedezése” felé.

Az erőszakmentesség (önmagukat nem baloldaliként meghatározó) néhány képviselőjének gondolatait, úgy véltük, azért is érdemes megismertetni olvasóinkkal, hogy – az elhatárolások helyett a közös nevezőre figyelve – a baloldali szemlélet ez úton is gyarapíthassa eszköztárát.

*

Az alábbi szöveg a dr. Merza Józseffel, a Halálbüntetést Ellenzők Ligájának alapító tagjával s egyben a Bokor Katolikus Bázisközösség tagjával folytatott beszélgetés tömörítettvénye.

A Halálbüntetést Ellenzők Ligájának létrejöttét vezető jogászok kezdeményezték, talán azzal is összefüggésben, hogy fel kell zárkóznunk a Közös Európai Házhoz. Európa legtöbb országában eltörölték a halálbüntetést, Csehszlovákiában éppen most. Az Állam- és Jogtudományi Karon 20 ember gyűlt össze a megalakulásra, jogászok, oktatók, közéleti személyiségek. Én úgy kerültem ebbe az alakuló ligába, hogy megkérdezték – mivel a Bokor nevű katolikus bázisközösséghez tartozom -, hogy a közösség hajlandó lenne-e támogatni ezt a kezdeményezést? Ha valamit, akkor ezt támogatjuk, hiszen a miénk az erőszakmentességet minden tekintetben markánsan képviselő közösség. Ma a Liga körülbelül 600 tagjának legalább 3/4 része a Bokorból van.

A Liga megalakult, bejegyeztette magát, ezt a *Magyar Nemzet*ben hirdetésben tettük közzé, közölve, hogy várjuk azok jelentkezését, akik a halálbüntetés eltörlését támogatják. Tanárok, lelkészek, pszichiáterek, ügyvédek, háztartásbeliek jelentkeztek, a legkülönbözőbb foglalkozású és mentalitású emberek. Egyértelmű volt, hogy úgy kell megfogalmaznunk célkitűzéseinket, hogy azokat nyugodtan vállalhassa mindenki, meghagyva minden résztvevőnek, hogy a halálbüntetés eltörlése mellett a lelkiismerete szerint legjobbnak tartott módon, a számára legmegfelelőbb érvrendszerrel agitáljon.

A jogászok nyilvánvalóan azzal érvelnek, hogy a halálbüntetés értelmetlen, mert nem valósítja meg azt a célt, amit szolgál, hogy elrettentse az embereket további bűnök elkövetésétől; jogilag különben sem tiszta, hogy egyáltalán van-e joga az embernek bármilyen címen elvenni más ember életét. A jogászok és a pszichológusok is elmondják, hogy a halálbüntetés megléte vagy eltörlése nem befolyásolja lényegesen a bűnözési statisztikát: ahol eltörlik a halálbüntetést, nem kezd el mindenki gyilkolni a másikat; aki embertől, annak számára az erre készítő motívumok fontosabbak, mint az, hogy ezért őt felakasztják-e vagy sem.

A mi közösségünk, lévén egy keresztény közösség, örül annak, hogy a jogászok, pszichológusok, szociológusok megállapítják ezeket a tényeket, mert ez csak segít, de a mi esetünkben a vallási indíttatás eleve a halálbüntetés ellenzéséhez vezet. Lehet hivatkozni a „Ne ölj!” parancsra, én jobban szeretek a Hegyi Beszédre hivatkozni, amely a megbocsátás, a türelem, az erőszakmentesség és más eszmények foglalata. Mi úgy

gondoljuk, keresztény ember számára tilos embert ölni. Hogy más, racionális érvek is támogatják ezt, ennek csak örülünk.

A Ligában széles körű tagtoborzás nem volt. A magyar társadalomban egyébként elég nagy az ellenzéke ennek a dolognak. Az átlagpolgár, különösen, amikor az újságban valamilyen különösen kegyetlen gyilkosságról olvas, összeszorítja az öklét, és egyértelműen halálbüntetést kíván, az abolicionista törekvéseket pedig úgy fogadja, hogy megint felülről akarnak valamit rátukmálni; és abban sem bízom, hogy az egyházak ezt a kezdeményezést olyan lelkesen és egyöntetűen támogatnák, amennyire ez tőlük elvárható lenne. A mi álláspontunkat az Evangélium határozza meg, amelynek központi parancsa az ellenségszeretet, amely az emberszeretet része. Bár nem a könnyebb része, néha leküzdhetetlen nehézséget okoz. Az emberszeretethez tartozik, hogy nem veszem el mások életét. De az emberszeretethez tartozik az is, hogy nem tanulok fegyveres önvédelmet, hogy nem megyek be a hadseregbe. (Bázisközösségünk ebben a tekintetben is vagy 30 börtönviselt fiatalat produkált az elmúlt évtizedben.) Az evangéliumi emberszeretethez igen sok összetevője van, az is része, ha a munkahelyemen odaül mellém egy ember, hogy „úgy le vagyok törve”, akkor nem hagyom annyiban a dolgot, hanem azt mondom, hogy gyere, üljünk le valahol, igyunk meg egy kávét, és akkor egy óráig üldögélünk valahol, és meghallgatja az ember a másikat. Ezek a dolgok összefüggnek. A halálbüntetés ellenzése csak igen kis szelete az emberszeretethez. Az eltörlés persze parlamenti kérdés, az ember azt teheti, hogy támogatja.

Hogy az emberek annyira ellenzik a halálbüntetés eltörlését, annak legfőbb motívuma a félelem. Az emberek nagyon félnak a bűnözőktől, mert az hiszik, hogy azok nagyon különböznek tőlük, pedig az a néni a sarkon, aki azt mondja, hogy nehogy rászabadítsák a társadalomra ezeket az embereket, ha olyan helyzet elé kerül, alkalomadtán ugyanolyan gyilkos tudna lenni. Az embernek potenciálisan megvan az a képessége, hogy megölje a másikat. Nekem is. Minden apa tudja, aki már egyszer alaposan megverte a gyerekét. Az emberben annyira benne van az agresszió. Hogy hogyan lehet mégis tisztességes az ember? Az idegeibe kell ivódjon, hogy mit kell választania. De sosem lehetünk egészen biztosak abban, hogy mi az erősebb: a különböző bennünk lévő s bennünket esetleg éppen rossz irányban mozdító motívumok, vagy a meggyőződés. Amit tudok, hogy az életemet erre állítom rá, próbálok magam minél jobban átítatni ezzel az etikával. Hogy mennyit fogok belőle teljesíteni, azt nem tudom, de egy dolgot biztosan tudok: nem határozom el, hogy gazember leszek; nem határozom el, hogy kevesebbet fogok

teljesíteni, mint amit az erkölcsi törvények nekem előírnak. Nem tagadom le a törvényt az égről.

A fajon belüli erőszak-emberi sajátosság. Az állatvilágban a fejlettebb élőlény megeszi a fejletlenebbet, a fajtájabelieket általában nem eszi meg. A bikák párbajánál, ha az egyik fél jelzi, hogy enged, akkor nem öli meg a másik. Az embernél viszont megvan az, hogy mi képesek vagyunk a saját fajunkat rombolni. Ha fundamentalista volnék, a Bibliát szó szerint véve azt mondanám, hogy ez az ördög műve. Mivel én nem tudok ilyen mereven gondolkodni, azt mondom, hogy nem tudom, honnan van az emberben ez a fajta agresszió. Valamiképpen biztosan összefügg azzal, hogy az ember szabad döntésekre képes. De hogy ez hogyan vált ilyen mértékű fajon belüli önirtássá, ezt nem tudom megmondani. Az emberiség a legjobbjában megpróbál ezen az erőszakon túljutni. Akár apuka, akár munkahelyi vezető, akár politikus: érzi azt, hogy az a jobb megoldás, ha az ember a dolgokat megbeszélve, a másikat meghallgatva, közös megegyezéssel jut valamire, a kényszer mint eszközt nem kell alkalmazni, s ennek legvégső formáját, az emberölést akár háborúskodásban, akár bíraskodásban el lehet kerülni. Erre az emberi faj legjobb tagjaiban, legjobb pillanataiban már rájött, függetlenül attól, hogy csak pár évtizeddel vagyunk a legszörnyűbb emberirtás után. A mai világban már szinte közhely az erőszakmentesség, a tárgyalások útján való megoldás a békés eszközök; szóval az ember csak azt hallja, hogy béke, béke, és közben azt látja, hogy Bukarestben láncsal verik a gyerekeket. Az én alapkönyvem az Evangélium, amely azt mondja, emberszeretetre van szükség, megbocsátásra van szükség, és a békét kell építeni; ettől függetlenül az evangéliumban is van olyan történet, amely azt ábrázolja, hogy a világ végén hatalmas összecsapások lesznek az emberek csoportjai között, és a bűn elhatalmasodik, és lesz büntetés, fogaknak csikorgatása. A fundamentalista gondolkodásnak ez lehetőséget ad arra, hogy válságos pillanatokban a világ végét emlegesse, de az az ember, aki az evangéliumot megfogalmazta, az tisztában volt azzal, hogy a történelmen végig fog menni két szál: annak a szála, aki az emberséget, az emberszeretetet képviseli, és ennek bele kell ütköznie egy másik vonalba, amit az erőszak emberei képviselnek. Ezt látva, azt kell mondani, hogy ez az emberi természetben benne lévő egyik lehetőség, a gonoszság lehetősége, amely az emberben benne lévő másik lehetőséggel küzdött, de talán az emberi történelemnek éppen az a fenntartója, az szolgáltatja a történelemhez az anyagot, hogy az embernek ez a próbálkozása a véges időben teljes sikerre nem számíthat.

Nyilván sok szelíd ember volt a Jézus Krisztus előtti időben is. Magáról Jézus Krisztusról azt gondolták, hogy megoldotta ezt a problémát, de hát nem tudta megoldani, mert hiába lett katolikus egyház, hat-hétszáz milliós nagyságrendű, a katolikus egyház története is egyrésztől erőszakosságok története: a keresztesháborúk, az eretnekségek felszámolásáért folytatott törekvések, amelyek nevében embereket megaláztak, bebörtönöztek, megégettek. Mert az hitték, hogy birtokosai az egyetlen igazságnak, jóllehet idézik Szent Pált, hogy tükör által, homályosan látunk, s a tévedésre megvan a joga annak is, akit eretneknek vélnek; mint ahogy téveszme uralma alatt áll az is, aki abban a meggyőződésben cselekszik, hogy Istent szolgálja, ha például Husz Jánost máglyára küldi.

Én végül is jobbnak tartom, ha azt mondjuk, hogy pontosan nem tudjuk. Azt tudjuk, hogy szabad akaratunk, bizonyos döntési szabadságunk van, és azzal élünk, és elvben minden nagy problémát képesek vagyunk békésen megoldani. A magyar nemzeti gondolkodásban különben nincs hagyománya az erőszakmentes gondolkodásnak. Túl azon, hogy a honfoglalás előtti magyarok nomádok voltak, harcosok, portyáztak, hóstetteket hajtottak végre. Később megkeresztelkedett a magyar nép is. Szent István személyében egy olyan hatalmas karakterű és súlyú embert kaptunk a magyar társadalom élére, aki ellen nagyon nehéz ellenérveket felsorakoztatni, és nagyon nehéz kimondani azt, hogy az a királyunk, aki Szilveszter pápától koronát kapott, és akit a magyar szentek sorába iktattunk, és akinek az oltárképe előtt imádkozunk, és akinek a megmaradt jobb kezét aranyos urnában körmenetben fogják augusztus 20-án körülvinni – az nem volt keresztény. Mit tegyünk, ha István királyunk akkor vette magára a kereszttségét, amikor Isten nevében ölni lehetett. Ez semmit sem von le István kitűnő karakteréből, de nem volt keresztény, mert Gellért püspök azt az evangéliumot tanította meg neki, ami akkor volt az uralkodó „központi bizottsági határozat”, jóval Constantinus után (amikor is már az uralkodás szempontjai kerültek az előtérbe: az állam mint szent eszme). De mégis azzal fejezném be, hogy Németh László Gandhi-drámába előszavában felvetette, hogy új európai gondolkodásra lenne szükség, hiszen Európában a XX. században borzalmasan felszaporodott az erőszak. Németh László azt gondolta, hogy lehetséges valamilyen európai erőszakmentességet csinálni; s én is azt gondolom, nem lehet szebb feladata egy valamelyest is olvasott embernek, mint hogy a maga képességeivel beálljon ezeknek a gondolkodóknak a sorába.

1990. október 1.

METZGER BALÁZS A FIÁT KERESTE (7.)

Levelek a távolból

Azért egy csatorna mégis maradt. Még Linus ittlétekor megbeszélték, hogy levelezni fognak. És Svar írt először. Írt az öreg fáról, hogy biztos lelke van, és hogy még akkor is itt fog őrködni, amikor már semmi nem lesz belőlük. Vajon mit mesélne, ha egyszer végigmondhatná hosszú életét? Linus levelei tele voltak erővel, írt a nagyvárosról, sőt, több képet is küldött, arról, hogy hol lakik, illetve a város képeiről. Az egyetlen tükör mellett görbültek ezek a fotók a házban, Svar sokszor, és hosszan nézte ezt a teljesen más, ismeretlen világot. Több év telt el így levelezéssel. Linus komolyan gondolta, hogy apja meglátogatja egyszer, és azt is tudta, ha erre mégsem képes már, akkor ő megy el apjához valahogy. És már három év is eltelt, és Svar megint nem arról írt, hogy nekiindul, hanem hogy neki kéne indulnia. Levelében viszont hosszan írt egy vadászatáról:

... És tudod, ahogy szoktam, már reggeltől üztem ezt a szarvast. Olyan szép volt, láttam a körmeit a tavaszi, nedves földre nyomódva. Estére ugyanúgy tett, mint a többi. Már fáradt volt. És hagyta, hogy közel menjek. Addigra a számszer már ajsza volt. Csak állt ott, a fülei mozdultak nagyokat. Szép, nagy szemével nézett, és szügyén idegesen rángott a bőr. És én láttam gondolatban, ahogy a rövid vessző becsapódik a testébe, ahogy rémülten felugrik, fel a levegőbe, mintha lenne esélye menekülni. És láttam a rémületet a szemében, és azt, hogy én tudom, hogy már mindegy, vége, de ő még, érezve az ütést, fájdalmat, elvakulva próbál menekülni. Aztán pár ugrás és megáll, botladozik, ahogy általában szoktak, majd elesik és rugdal. És mire odaérek, a gyönyörű fényes szemek már nem látnak semmit, nem látják ezt a világot. És akkor nem bírtam meghúzni a ravaszt. Azt akartam, hogy úgy ugorjon, hogy ugyanúgy rémülten, felfelé, de ne érezze az elvakulást, a fájdalmat. És ne álljon ott botladozva, vért hányva. Tudod, fiam, azóta egy állatot nem ejtettem el...

Linus nem örült ennek a levélnek. Azt érezte, apja megöregedett, ereje fogytán. Valahol, nem is tudatosan attól félt, Svar már nem fog sokáig élni.

És egy reggel, amikor kilépett a belvárosi kőházból, melyben lakást béreltek, már érezte az ősz leheletét. A fák színesedtek a levelek, és határozottan nyers, hűvös volt az idő. Lassan közeledtek a végeláthatatlan,